

PROSOCIALAUS ELGESIO FORMAVIMASIS UNIVERSITETO LIBERALAUS UGDYMO PROCESE

Enrika Kromerova

Lietuvos sporto universitetas, Kaunas, Lietuva

ANOTACIJA

Liberalusis ugdymas traktuojamas kaip viena esminių, pamatinių aukštojo mokslo realizavimo galimybių, galvojant apie ateities visuomenės žmogų, pasižymintį tvirtomis vertybinėmis nuostatomis ir prosocialiu elgesiu. Tad kyla klausimas, kaip liberalaus ugdymo procese universitete formuojasi prosocialus elgesys? Kokia liberaliojo ugdymo vertybių raiška? Minėti aspektai sudaro šio tyrimo mokslinės problemos pagrindą. Straipsnyje nagrinėjama prosocialaus elgesio samprata ir esmė, gilinamasi į liberalaus ugdymo vertybinį pagrindą, siekiant atskleisti liberalaus ugdymo, lemiančio prosocialų elgesį, galimybes universitete. Tyrimo metu remtasi R. Barnett'o (1990) liberalaus ugdymo traktuote – konservatyviaja ir radikaliaja koncepcijomis.

Raktažodžiai: liberalus ugdymas, universitetas, prosocialus elgesys, aukštasis mokslas.

IVADAS

Jau dvidešimt pirmo amžiaus pradžioje ėmė augti susidomėjimas tarpusavio ryšiais, egzistuojančiais tarp visuomenės resursų ir žmogaus, tam, kad būtų įmanoma numatyti produktyvaus ir sveiko žmogaus vystymosi strategijas arba nustatyti šį progresą lemiančius veiksnius (Brittian, Humphries, 2015). Manoma, kad tiek prosocialus, tiek antisocialus elgesys iki šiol buvo tyrinėjami nepriklausomai vienas nuo kito. Tad prieš analizuojant prosocialumo sampratą, jo reikšmę bei ugdymo svarbą ne tik jaunimui, bet ir visuomenei, akcentuotina, kad daugelį metų mokslininkai daugiau dėmesio ir pastangų skyrė stengdamiesi labiau suprasti antisocialaus elgesio priežastis ir pasekmes gyvenime (Silva, Stanton, 1996; Veenstra, 2006). Manoma, kad pagrindus prosocialaus elgesio sąvokai padėjo W. McDougall'as (1908), kurio teigimu, tai instinktyvus tėvų „švelnių emocijų“ perdavimo savo vaikams rezultatas (Penner et al., 2004), nors pastaroji sąvoka laikui bėgant kito ir šiuo laikotarpiu yra įgavusi kiek kitokią reikšmę, į kurią šiuo tyrimu bus gilinamasi.

Šiandien, sprendžiant kompleksinius žmogaus ugdymo(si) visą gyvenimą klausimus, reikia visą apimančios, konceptualios ugdymosi teorijos, mano J. Česnulevičienė (2000). Jos teigimu, visa apimanti teorija remiasi ne vienareikšmišku ugdymo reiškiniu nagrinėjimu, o ištisa įvairių filosofija grįstų ugdymo paradigų sistema (2000). Tad liberalusis ugdymas suprantamas kaip viena esminių, pamatinių aukštojo mokslo realizavimo galimybių, galvojant apie ateities liberalios demokratinės visuomenės žmogų (Barnet, 1990). Universitetas, remdamasis liberalizmo principu, siekia įdiegti besimokantiems fundamentines visuomenines vertybes, kurios traktuojamos kaip socialinė moralė, idealai bei moralinės ir politinės vertybės, tokios kaip pagarba aplinkiniams, tolerancija (Martusevičienė, 2015). Manoma, kad liberalusis ugdymas skatina visos visuomenės išsilavinimo įteisinimo sąvoką, o liberalioji demokratinė perspektyva siekia bendrystės ir sutarimo dėl pamatinių visuomeninių vertybių (Barnett, 1990). Autoriaus nuomone, šios vertybės yra neišvengiamos, tad jos jungia visus žmonės, įprasminamos įstatymuose ir pasireiškiančios žmogaus teisėmis, apimančiomis

visuomenės moralę bei pagrindinius demokratinius principus, tokius kaip teisingumas, asmens autonomija, žodžio laisvė. Liberaliais demokratiniiais principais grįstas universitetas siekia formuoti asmenybę suteikiant jai savitą identitetą, besiremiantį fundamentinėmis vertybėmis, kritiniu mąstymu, kartu ir prosocialiu elgesiu. Tad kyla klausimas, kaip liberalaus ugdymo procese universitete formuojasi prosocialus elgesys? Kokia liberaliojo ugdymo vertybių raiška? Minėti aspektai sudaro šio tyrimo mokslinės problemos pagrindą. Tyrimo **objektas** – prosocialaus elgesio formavimasis universiteto liberalaus ugdymo procese. Šio tyrimo metu remtasi R. Barnett'o (1990) liberalaus ugdymo traktuote – konservatyviaja ir radikaliaja koncepcijomis.

METODIKA

Tyrimo buvo naudotas mokslinės literatūros analizės metodas bandant pasiekti iškeltą **tikslą** – atskleisti prosocialaus elgesio formavimąsi universiteto liberalaus ugdymo procese.

TYRIMO REZULTATAI IR APTARIMAS

Prosocialaus elgesio esmė. Prosocialų elgesį paprastai galima apibrėžti kaip savanoriškus žmogaus veiksmus siekiant padėti kitam, patenkinant jo poreikius, nesiekiant naudos ir nelaukiant nieko mainais (Carlo, 2006; Eisenberg, 2006; Veenstra, 2006; Twenge et al., 2007; Brittan, Humhries, 2015). Mokslininkų teigimu, šis elgesys neabejotinai suteikia naudą ne tik pavieniems asmenims, bendruomenėms, bet ir visai visuomenei. Juk kiekvienas asmuo nori gyventi geromis socializacijos sąlygomis, kurios pagrindas – kultūra, o dauguma kultūrų, suvokdamos, kad tai gyvybiškai svarbi sistema, skatina ir net reikalauja prosocialaus elgesio iš savo piliečių. Iš esmės minėta sąvoka atsirado kaip antonimas antisocialumui, juo nesiekama išankstinio atlygio, apdovanojimo, pastarasis yra teigiamai suprantamas ir vertinamas aplinkinių asmenų, grupių bei socialinių tinklų, be kita ko, jis didina pozityvaus abipusiškumo galimybę. Teigiama, kad pastaroji galimybė neabejotinai skatina interesų bendrystę dėl užsimezgusių socialinių, tarpasmeninių santykių, saugant įsitraukusių žmonių ar grupių kūrybiškumą, individualumą, autonomiją ir iniciatyvumą (*Attitude Determines your Altitude*, 2013). Prosocialų, į kitą asmenį orientuotą, elgesį galima traktuoti kaip neatsiejamą žmogaus gyvenimo dalį, labai svarbią vietą užimančią pripažinimo bei sėkmingų ir ilgalaikių tarpasmeninių santykių kontekste (Dunfield et al., 2011). Minėtas elgesys priklauso nuo aiškaus suvokimo, kad žmogus yra bendruomenės dalis, kurioje galima tikėtis paramos ir pagalbos, palaikymo bei supratimo (Twenge et al., 2007). Tad neretai, kai asmuo jaučiasi atskirtas ar vienišas, jo polinkis prosocialiai elgtis gali būti sumažėjęs arba net ir visai dingęs.

Atskleidžiant prosocialumo svarbą šių laikų žmogui ir visuomenei, svarbu aptarti kitus tyrimus šia tema. Prosocialumas buvo nagrinėtas įvairiuose kontekstuose: dėkingumo (Bartlett, Desteno, 2006), religingumo (Hardy, Carlo, 2005), vaikystės (Dunfield et al., 2011), vertybių kontekste (Padilla-Walker, Nelson, 2010; Lönnqvist et al., 2013). Aptinkama nemažai tyrimų, kuriuose prosocialus elgesys nagrinėtas ir paauglystės laikotarpiu (Thompson, Gullone, 2008; Johnston, Krettenauer, 2011; Paciello et al., 2013; Srivastava, 2015). Lietuvoje taip pat randame mokslinių tyrimų, kurių metu nagrinėjami prosocialaus elgesio klausimai (Lileikis, 2007; Žukauskienė, Malinauskienė, 2009; Štuopytė, 2010; Klanienė, Šmitienė, 2013; Šukys, Šukienė,

2015). Visgi Lietuvoje ir užsienyje pasigendama tyrimų, kurie atskleistų universitetų kaip fundamentinėmis vertybėmis grįstą visapusišką ugdymą teikiančių institucijų, vaidmenį formuojant prosocialų elgesį.

Apžvelgiant skyrių matyti, kad prosocialumui, kaip vidiniam asmens apsisprendimui, įtakos turi ne vien tik auklėjimas ar motyvaciniai rodikliai, bet ir institucinis aspektas. Naujai pažvelgus į šį reiškinį siekiamybė būtų prosocialumo raišką skatinti ne nustatytomis taisyklėmis ar primestomis normomis, bet kuriant vertybėmis ir liberaliais principais grįstą ugdymą.

Liberalaus ugdymo vertybinis pagrindas. Kaip vieną iš labiausiai savo vertybiniu pagrindu atitinkančių prosocialumo esmę galima įvardyti liberalųjį ugdymą. Anot J. Česnuliavičienės (2000), liberalaus ugdymo samprata – tai viena metodologinių nuostatų, grindžiančių ugdymo teoriją bei sudarančių sąlygas integraliai ir laisvai asmenybei ugdyti, jos pačios saviugdai. Konceptijos išvalgas pateikia ir J. Horbačiauskienė (2011), kurios teigimu, liberalusis ugdymas – giliausias istorines šaknis turinti ir labiausiai kintanti aukštojo mokslo tradicija, kuri kildinama iš senovės Graikijos ir Romos intelektualiosios kultūros. Bandant suvokti liberalaus ugdymo esmę ir prasmę reikėtų pažymėti, kad minėtas ugdymas pirmiausia išreiškiamas būsimo specialisto kritinio mąstymo plėtote, siekiant jo išlaisvėjimo bei išsilavinusio profesionalo, kuris gebėtų mokytis ir tobulėti ne tik universitete, bet ir visą savo gyvenimą, teigia P. Jucevičienė (2003). Tam svarbūs liberaliojo ugdymo vystomi asmens gebėjimai (Horbačiauskienės, 2011).

Šiame tyrime remiamasi R. Barnett'o (1990) liberalaus ugdymo traktuote – konservatyviaja ir radikaliaja koncepcijomis. Konservatyviojoje koncepcijoje kertinis žodis „laisvė“ – akcentuojama, kad kiekvienas asmuo yra laisvas, tik jam atsiskleisti turi būti sudarytos sąlygos. Anot šios koncepcijos, aukštasis mokslas yra terpė, kur studijų sistema ir studijų programos turi būti orientuotos į asmens laisvės raišką ir ugdymą. Vadinasi, pagrindinė pedagogo pareiga yra užtikrinti, kad studijų programa kaip įmanoma mažiau kliudytų studento saviraiškai. Tuo tarpu radikališios koncepcijos kartinė ašis yra žodis „išsilaisvinimas“. Čia akcentuojamos kelios kliūtys įveikimo link. Manoma, kad egzistuoja gausybė psichologinių bei socialinių barjerų, kurie nedingsta savaime, tad edukacija šioje koncepcijoje suvokiama kaip išsilaisvinimo procesas, kurio metu siekiama per reflektavimą leisti asmeniui keisti požiūrį ir į patį save, ir į visuomenę. Čia svarbus ne vien ugdymo turinys, tačiau ir taikomi metodai. Šios dvi koncepcijos yra neatsiejamos ir negali veikti skyriumi, nes universitete dėstomų žinių pagrindu, leidžiama studentui veikti laisvai, priimti sprendimus ir reflektuojant kritiškai analizuoti savo veiklą (Jucevičienė ir kt., 2010).

Minėtų koncepcijų autorius R. Barnett'as (1990) teigia, kad universiteto liberaliojo ugdymo procese įprasminamos pamatinės aukštojo mokslo vertybės, tokios kaip institucinė autonomija, akademinė laisvė, atviras forumas debatams, kritiškas mąstymas, mokslinis tyrimas, studentų autonomijos ugdymas ir intelektualiosios kultūros visuomenėje formavimas. Akivaizdu, kad liberalusis ugdymas remiasi prosocialų elgesį suponuojančiomis vertybėmis. Tad universitetas liberalaus ugdymo procese turi potencialą prosocialiam elgesiui formuoti, tačiau svarbus veiksnys yra ir asmens priklausomumas institucijai. Tyrimai rodo, kad stiprus asmens ištikimybės jausmas (t. y. gebėjimas gyvenime vadovautis moralinėmis vertybėmis neatsižvelgiant į aplinkinių asmenų ar grupių prieštaravimus ir kritiką) gali turėti teigiamos įtakos prosocialaus elgesio raiškai, jei tik

žmogus jaučiasi įsipareigojęs vienai ar kitai socialinei grupei ar įstaigai (Brittian, Humhries, 2015). Tad, jeigu jaučiamas stiprus bendruomenės ar grupės palaikymas, ir asmuo tvirtai suvokia esantis vienos ar kitos subkultūros dalis, o pastaroji palaiko ir skatina prosocialų elgesį visuomenėje, tokiu atveju asmuo gali visomis savo išgalėmis stengtis patenkinti lūkesčius ir realizuoti savo socialinės grupės ar institucijos teigiamas idėjas. A. L. Thompson'as ir J. T. Siegel'as (2013), analizuodami prosocialų elgesį bei moralinius veiksmus, iškėlė hipotezę, kad tie asmenys, kurie susidūrė su aplinkinių moraliniais veiksmais, jausis laimingesni ir patys propaguos prosocialų elgesį. Kaip ir buvo manyta, tiriamieji, susidūrę su moraliniais aplinkinių veiksmais, jautėsi laimingesni, priešingai nei tie, kuriems teko susidurti su amoralium. Be kita ko, laimingesni asmenys buvo dukart labiau linkę elgtis prosocialiai, negu tie, kurie jautė apmaudą ir liūdesį dėl amoralinių aplinkinių veiksmų. Galima teigti, kad prosocialus elgesys skatina pozityvius jausmus, geras emocijas ir turi tiesioginę įtaką moralinei elgsenai. Panašius rezultatus pateikia ir A. S. Brittian ir kt. (2013). Jie nustatė, kad negatyvi patirtis, tokia kaip institucinė ar socialinė diskriminacija, kelia grėsmę asmens prosocialiam samprotavimui, kartu ir elgesiui.

Gilinantį į mokslinius tyrimus, kuriuose nagrinėjama vertybių įtaka prosocialumui (Sagiv et al., 2011), matyti, kad geranoriškumo ir universalumo vertybės susijusios statistiškai teigiamai su prosocialiu žmogaus elgesiu, tuo tarpu galios vertybės – neigiamai. T. Malti, S. P. Dys'as ir A. Zuffianò'as (2015), analizuodami moralinių emocijų (pvz., gėdos, kaltės) ryšį su prosocialiu elgesiu, patvirtino, kad empatija tiesiogiai susijusi su prosocialiu elgesiu. Taigi didesnis reikšmingų aplinkinių moralinis palaikymas, asmens egoizmo slopinimas turi įtakos prosocialių žmogus veiksmų raiškai. Šiuo atveju, jei universiteto bendruomenė (administracija, dėstytojai, vadovybė), besiremianti liberalaus ugdymo koncepcija, propaguotų, skleistų ir skatintų fundamentinėmis vertybėmis grįstą samprotavimą bei elgesį, tikėtina, kad prosocialumas užimtų reikšmingą vietą ne tik vietinėje bendruomenėje, bet ir persiduotų į kitas socialinio gyvenimo sritis. Tokie teoretikai kaip Sh. H. Schwartz ir J. A. Howard'as (1984) vertybes konceptualizavo kaip standartus ar tam tikros elgesio raiškos motyvus. Manoma, kad silpna sąsaja tarp elgesio ir vertybių dažniausiai yra dėl pernelyg abstraktaus asmens požiūrio į vertybes. Tuo tarpu M. H. Bond'as ir V. M. Y. Chi (1997), naudodamiesi Sh. H. Schwartz (2012) geranoriškumo, universalumo ir prisitaikymo subskales, nustatė stiprų teigiamą ryšį tarp prosocialaus elgesio bei 49 pilietiško elgesio tipų (aplinkinių gerbimo, tiesos sakymo, buvimo mandagiu kitiems). Neabejojama, kad tarpusavio ryšiai tarp prosocialaus elgesio ir vertybių egzistuoja (Hardy, Carlo 2005).

R. Barnett'o (1990) nuomone, aukštasis mokslas susiduria su dideliais sunkumais, iš kurių esminis yra tas, kad fundamentalieji principai konfrontuoja su naujai suvokiamomis aukštojo mokslo koncepcijomis. Tradiciškai aukštojo mokslo pamatas sudarytas iš dviejų aksiomų – epistemologinės (objektyvios tiesos atradimo galimybė) ir sociologinės (žinių objektyvumas yra įmanomas tik per santykinę universitetų autonomiją). Tačiau R. Barnett'as (1990) akcentuoja, kad pastarųjų aksiomų validumu šiuo laiku yra stipriai abejojama. Būtent šis epistemologinis ir sociologinis konfliktas apima tradicinių ir modernių vertybių klausimą. Tad liberalusis ugdymas atsiduria ypač problematiškoje situacijoje. Svarbu pagalvoti, ar universiteto vertybių perkainojimas, neatsigręžiant

į fundamentalumą, nesukelia didelės grėsmės liberalumo principui. Tad lieka atviras klausimas, kiek šiandieniniame transformacijas patiriančiame universitete lieka liberaliojo ugdymo?

Liberalaus ugdymo proceso ypatumai, lemiantys prosocialaus elgesio formavimąsi.

Aukštesnio lygio (universitetinis) išsilavinimas plečia socialinius tinklus, tad keliama prielaida, kad ilgas laiko praleidimas švietimo sistemoje yra priežastis, kodėl didesnis išsilavinusių žmonių skaičius yra labiau linkę elgtis prosocialiai. Tad kaip liberalaus ugdymo procese formuojasi prosocialus elgesys? P. M. King ir M. J. Mayhew'o (2002) teigimu, moralinį samprotavimą gali lemti daugybė veiksnių, pavyzdžiui, bendra intelektualinė aukštojo mokslo įstaigos terpė, kuri skatina keistis idėjomis, iškelia perspektyvas, susijusias su socialiniais klausimais, siekia akademinį vertybių išgryninimo ir puoselėjimo bei asmeninės atsakomybės. Taip pat pagrįstai galima manyti, kad vieni socialiniai kontekstai yra efektyvesni nei kiti, skatinant moralinį samprotavimą (King, Mayhew, 2002), nes ne kiekvieną universitetą baigusį asmenį galima vadinti aukšta moraline atsakomybe ir prosocialiu elgesiu pasižyminčiu žmogumi. Tos institucijos, kuriose moraliniai aspektai bendruomenės gyvenime yra aiškūs, kur studentai yra skatinami galvoti su moralinėmis dilemomis ir ieškoti savo elgesio moralinių motyvų, labiau nei tos institucijos, kuriose tokios galimybės nesudarytos, formuoja prosocialų studentų elgesį. Šie aspektai remiasi R. Barnett'o (1990) išsakytais radikaliosios liberalaus ugdymo koncepcijos elementais, kur socialinės ir psichologinės kliūtys nedingsta savaime. Studijų procesas išlaisvina studentą keisti mąstymą ir požiūrį, o besiremiant savo santykio su pasauliu refleksija pamatyti savo galimybių potencialą.

Literatūroje aptinkama tyrimų, kurie atlikti siekiant prosocialų samprotavimą pamatuoti pasitelkiant skirtingas disciplinas (St. Pierre et al., 1990; Snodgrass, Behling, 1996), tačiau tai pavieniai tyrimai, teigia P. M. King ir M. J. Mayhew'as (2002). Prieš daugiau nei du dešimtmečius K. E. St. Pierre'is su bendraautoriais (1990) nustatė, kad apskaitos, verslo, informacinių technologijų, viešbučių administravimo, tarptautinio verslo studentai parodė žemesnius moralinio samprotavimo rezultatus nei psichologijos, matematikos ir socialinio darbo studentai (King, Mayhew, 2002). M. Adams ir Y. Zhob-McGover'io (1994) tyrimo duomenimis, kursai, kuriuose kalbama apie socialinę įvairovę ir socialinį teisingumą, formuoja moralinius sprendimus ir skatina kurti naujus elgesio modelius. Čia išryškėja R. Barnett'o (1990) pateikta konservatyvioji liberalaus ugdymo koncepcijos dedamoji, kad didelis dėmesys ugdymo procese turi būti skiriamas mokymo turiniui, kuris kaip įmanoma mažiau ribotų studento saviraišką ir suteiktų fundamentinių žinių bei laisvės priimant sprendimus, leistų vadovautis moraliniu samprotavimu. Akcentuotina, kad disciplinos su mažiau akivaizdžiomis nuorodomis į dorinį ugdymą gali užtikrinti teigiamą požiūrį į prosocialumą. Be kita ko, studentų sprendimų priėmimas ir aktyvus mokymasis – įvardijami kaip vieni svarbiausių formuojantis jų moraliniam samprotavimui, prosocialiam elgesiui (King, Mayhew, 2002). Autoriai mano, kad galvojant apie mokymo turinį ir mokymo metodus, kurie sudaro disciplinos pagrindą, reikia suprasti, kad naudinga atlikti intervenciją, skatinančią moralinio samprotavimo raišką, nekalbant apie tokias programas, kaip etikos kursas, bendruomeniniai paslaugų projektai, pedagogika, kuri kviečia nagrinėti moralinius prieštaravimus. Pastebime, kad mokymo turinys stipriai prisideda prie esminio R. Barnett'o (1990) išsakyto liberalaus ugdymo tikslo – kritiškai mąstančio žmogaus, nes, mokslininko nuomone, kritiškas mąstymas reiškia studentų autonomijos vystymąsi ir

galimybę kiekvienam laikytis savo vertybinių pozicijų. Šis siekis remiasi konservatyviaja liberalaus ugdymo koncepcija.

Dauguma mokslo institucijų siekia mokyti savo studentus būti gerais piliečiais, rodyti moralinio lyderio ir vertybių puoselėtojo pavyzdį bei ugdyti teisingų sprendimų priėmimo įgūdžius tuo tikslu, kad studentas galėtų naudotis savo pozityvia praktika kurdamas šviesią ateitį po studijų baigimo. Tad reikia akcentuoti, kad studento gebėjimas prosocialiai elgtis nesivysto vien chronologiniu brendimu. Atvirkščiai, svarbu prisiminti, kad vystymasis vyksta aplinkoje, vadinasi, universitetas turi visas galimybes būti puiki institucija, stimuliuojančia prosocialų studentų veikimą.

Šiame straipsnyje buvo siekiama atskleisti prosocialaus elgesio formavimąsi universiteto liberalaus ugdymo procese, vadinasi apibendrintai galima pasakyti, kad minėtas elgesys formuojasi ugdymo(-si) procese, kada universitete kuriama aukštojo mokslo terpė, kurioje skatinama idėjų kaitos laisvė, kur studentai turi galimybę priimti sprendimus ir patys spręsti iškilusias dilemas, t. y. : terpėje, kurioje nėra nusigręžta nuo socialinių ir humanitarinių mokslų, bei praktikuojamos ne tik profesinių žinių, bet ir moralinį samprotavimą implikuojančios disciplinos; terpėje, kurioje ugdymas(-is) vyksta per kritinio mąstymo plėtotę ir sąmoningą asmens priklausymą institucijai, nes manoma, kad socialinės grupės ar įstaigos vertybes bei propaguojamą elgesį asmuo gali perimti tik jausdamasis tos institucijos dalimi. Minėti prosocialaus elgesio formavimosi aspektai remiasi liberalaus ugdymo paradigma, kuri nuo Platono laikų iki šių dienų yra gerokai pakitusi, tačiau išlaikanti savo svarbą šių dienų chaotiškame pasaulyje. Galiausiai, atsižvelgiant į dabartinio universiteto ir viso aukštojo mokslo kompleksiskumą, svarbu išgryninti vertybes ir prioritetus, išžvelgti pozityvias ateities galimybes universitetui susiduriant su reikliais pasirinkimais ir iššūkiais. Kita vertus, žvelgiant į universitetą kaip į kontroversišką instituciją su pozityviomis ateities vizijomis, labai svarbu atsižvelgti į pradžios universitetą, jo šaknis ir prigimtį, nepamiršti liberalaus ugdymo vertės šių dienų žmogui ir visuomenei.

IŠVADOS IR PERSPEKTYVOS

Analizuojant prosocialaus elgesio formavimąsi universiteto liberalaus ugdymosi procese darytina išvada, kad prosocialus elgesys formuojasi ugdymo(-si) procese, kada universitete kuriama aukštojo mokslo terpė, kurioje dėmesys skiriamas socialiniam ugdymui, implikuojant moralinį samprotavimą skatinančias disciplinas, suteikiant galimybę studentui keistis idėjomis, iškeliant perspektyvas, susijusias su socialiniais klausimais, siekiant akademinių vertybių išgryninimo ir puoselėjimo bei asmeninės atsakomybės. Iš esmės prosocialaus elgesio formavimosi elementai užkoduoti R. Barnett'o (1990) liberalaus ugdymo koncepcijose, kurios negali egzistuoti skyriumi, nes per abiejų koncepcijų dedamąsias (*kritinio mąstymo plėtotę, laisvę priimti sprendimus, studento saviraišką, suteikiant galimybę susidoroti su moralinėmis dilemomis*) aktyviai ir tikslingai formuojasi žmogaus prosocialus samprotavimas ir elgesys. Mokslinėje literatūroje pasigendama tyrimų, kurių metu būtų bandoma atskleisti, kaip prosocialumą keičia aukštasis mokslas, tad šis tyrimas, tikimasi, suteikia platesnį suvokimą ir iškelia prielaidą tolesniems tyrinėjimams, kur būtų atsižvelgiama į universiteto, kaip visuomenės kritiko ir žinių teikėjo, vaidmenį skatinant prosocialumą.

LITERATŪRA

1. Adams, M., Zhou-McGovern, Y. (1994). *The Sociomoral Development of Undergraduates in a "Social Diversity" Course: Developmental Theory, Research, and Instructional Applications*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association. New Orleans.
2. *Attitude Determines your Altitude*. (2013). International school of management excellence. Prieiga internetu: < <http://www.isme.in/attitude-determines-your-altitude/> >
3. Barnett, R. (1990). *The Idea of Higher Education*. New York
4. Bartlett, Y., Desteno, D. (2006). Gratitude and prosocial behaviour. Helping when it costs you. *Psychological Science*, 17 (4), 319–325.
5. Bond, M. H., Chi, V. M. (1997). Values and moral behaviour in mainland China. *Psychologia*, 40 (4), 251–264.
6. Brittan, A. S., Humphries, M. L. (2015). Prosocial behavior during adolescence. In: James D. Wright, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2nd Ed.). Oxford.
7. Brittan, A. S., O'Donnell, M., Knight, G. P. et al. (2013). Associations between adolescents' perceived discrimination and prosocial tendencies: The mediating role of Mexican American values. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 328–341. doi: 10.1007/s10964-012-9856-6
8. Carlo, G. (2006). Care-based and altruistically based morality. In: M. Killen, J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of Moral Development*. Erlbaum, Mahwah.
9. Česnulevičienė, J. (2000). Liberalaus ugdymo samprata aukštajame moksle. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 7, 280–285.
10. Dunfield, K., Kuhlmeier, V.A., O'Connell, L., Kelly, E. (2011). Examining the diversity of prosocial behavior: Helping, sharing, and comforting in infancy. *Prosocial Behavior in Early Development*, 16, 227–247. doi: 10.1111/j.1532-7078.2010.00041.x
11. Eisenberg, N. (2006). Prosocial behavior. In: G. G. Bear, K. M. Minke, (Eds.), *Children's Needs III: Development, Prevention, and Intervention*. National Association of School Psychologists, Washington, DC. P. 313–324.
12. Hardy, S. A., Carlo, G. (2005). Religiosity and prosocial behaviours in adolescence: The mediating role of prosocial values. *Journal of Moral Education*, 34 (2), 231–249.
13. Horbačauskienė, J., Gudaitytė, D. (2012). Liberaliojo ugdymo dimensija technologinio universiteto studijose. *Santalka: Filologija, Edukologija*, 20 (1), 36–49.
14. Horbačauskienė, J. (2011). *Liberalusis ugdymas technologinio universiteto studijose: daktaro disertacija*. Kauno technologijos universitetas.
15. Johnston, M., Krettenauer, T. (2011). Moral self and moral emotion expectancies as predictors of anti- and prosocial behaviour in adolescence: A case for mediation? *European Journal of Developmental Psychology*, 8 (2), 228–243.
16. Jucevičienė P., Gudaitytė, D., Karenauskaitė, V. ir kt. (2010). *Universiteto edukacinė galia. Atsakas XXI amžiaus iššūkiams: mokslo monografija*. Kaunas: Technologija.
17. Jucevičienė, P. (2003). *Aukštojo mokslo tradicija, šiuolaikiškumas ir perspektyva*. Kaunas: Technologija.

18. King, P. M., Mayhew, M. J. (2002). Moral judgement development in higher education: Insights from the Defining Issues Test. *Journal of Moral Education*, 31 (3), 247–270, doi: 10.1080/0305724022000008106
19. Klanienė, I., Šmitienė, G. (2013). Mokinių prosocialaus elgesio skatinimas socialiai aktyvia veikla. *Tiltai*, 3, 141–152.
20. Lileikis, S. (2007). *Jaunuolių altruizmo ugdymas: sociokultūrinis kontekstas*. Klaipėda: KU.
21. Lönnqvist, J. E., Verkasalo, M., Wichardt, P. C., Walkowitz, G. (2013). Personal values and prosocial behaviour in strategic interactions: Distinguishing value-expressive from value-ambivalent behaviours. *European Journal of Social Psychology*, 43, 554–569. doi:10.1002/ejsp.1976
22. Malti, T., Dys, S. P., Zuffianò, A. (2015). The moral foundations of prosocial behaviour. Encyclopedia on Early Childhood Development, 1–5. Prieiga internetu: < <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/4447/the-moral-foundations-of-prosocial-behaviour.pdf>>
23. Martusevičienė, L. (2015). Universiteto vertybės XX a. iššūkių kontekste. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 6 (1), 48–54.
24. McDougal, W. (1908). *Social Psychology*. London: Methuen. Prieiga internetu: <<https://archive.org/stream/introductiontos020342mbp#page/n0/mode/2up>>.
25. Paciello, M., Fida, R., Tramontana, C., Cole, E., Cerniglia, L. (2013). Moral dilemma in adolescence: The role of values, prosocial moral reasoning and moral disengagement in helping decision making. *European Journal of Developmental Psychology*, 10 (2), 190–205.
26. Padilla-Walker, L. M., Nelson, L. J. (2010). Parenting and adolescents' values and behaviour: The moderating role of temperament. *Journal of Moral Education*, 39 (4), 491–509.
27. Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., Schroeder, D. A. (2004). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56, 365–392.
28. Sagiv, L., Sverdlik, N., Schwarz, N. (2011). To compete or to cooperate? Values' impact on perception and action in social dilemma games. *European Journal of Social Psychology*, 41, 64–77.
29. Schwartz, S. H., Howard, J. A. (1984). Internalized values as motivators of altruism. In E. Staub, D. Bar-Tal, J. Karylowski and J. Reyowski (Eds.). *Development and Maintenance of Prosocial Behavior: International Perspectives on Positive Morality*. New York: Plenum. P. 229–255.
30. Silva, P. A., Stanton, W. R. (1996). *From Child to Adult. The Dunedin Multidisciplinary Health and Development Study*. Auckland: Oxford University Press.
31. Snodgrass, J., Behling, R. (1996). Differences in moral reasoning between college and university business majors and non-business majors. *Business and Professional Ethics Journal*, 15, 79–84.
32. Srivastava, P. SH. (2015). Adolescence period: Reflections through spiritual education. *International Journal of Multidisciplinary Approach and Studies*, 2 (1), 49–54.
33. St. Pierre, K. E., Nelson, E. S., Gabbin, A. L. (1990) A study of ethical development of accounting majors in relation to other business and non business disciplines. *Accounting Educators' Journal*, 3, 23–35.

34. Šukys, S. Šukienė, E. (2015). Validity and reliability of the Lithuanian version of prosocial tendencies measure-revised (PTMR). *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 3 (98), 43–49.
35. Štuopytė, E. (2010). Savanorių mokymasis vykdant socioedukacinę veiklą nevyriausybinėse organizacijose. *Socialiniai mokslai*, 2 (68), 123–130.
36. Thomson, A. L., Siegel, J. T. (2013). A moral act, elevation, and prosocial behavior: Moderators of morality. *Journal of Positive Psychology*, 8, 50–64. doi: 5064.10.1080/17439760.2012.754926
37. Thompson, K. L., Gullone, E. (2008). Prosocial and antisocial behaviors in adolescents: An investigation into associations with attachment and empathy. *Anthrozoös*, 21 (2), 123–137.
38. Twenge, J. M., Baumeister, R. F., DeWall, C. N., Ciarocco, N. J., Bartels, J. M. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92 (1), 56–66.
39. Veenstra, R. (2006). The development of Dr. Jekyll and Mr. Hyde: Prosocial and antisocial behavior in adolescence. In D. Fetchenhauer, A. Flache, A. Buunk, S. Lindenberg (Eds.), *Solidarity and Prosocial Behavior: An Integration of Sociological and Psychological Perspectives*. New York, NY: Springer, 93–105.
40. Žukauskienė, R., Malinauskienė, O. (2009). Asmenybės bruožų ir vertybių poveikis paauglių prosocialiai orientacijai. *Socialinis Darbas*, 8, 97–107.

FORMATION OF PROSOCIAL BEHAVIOUR IN THE PROCESS OF UNIVERSITY LIBERAL EDUCATION

Enrika Kromerova

Lithuanian Sports University, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

Research background. Today prosociality is an indisputably integral part of the prosperity of society. Analysing the complex and sophisticated issues of lifelong learning of a person, a holistic and high conceptual level theory of education is needed, which is based not only on the one-fold examination of the phenomenon of education, but also on a system of philosophy-based educational paradigms. Thus, liberal education is regarded as one of the essential and fundamental opportunities for the realization of higher education, thinking about the future of society. The above-mentioned aspects make the problematic question possible to be raised: how is prosocial behaviour formed in the liberal education process at university? The article analyses the concept and essence of prosocial behaviour and examines the value basis of liberal education in order to reveal the possibilities of liberal education that determines prosocial behaviour at university. R. Barnett's (1990) liberal educational approach and conservative and radical concepts are used in this research.

The aim was to reveal the formation of prosocial behaviour in the process of university liberal education.

Method. The method of scientific literature analysis was used in the research in order to reveal the formation of prosocial behaviour during the liberal education process at university.

Results and conclusions. The elements of the formation of prosocial behaviour are encoded in R. Barnett's (1990) liberal educational concepts that cannot exist separately, because the components of both

concepts (*development of critical thinking, freedom to make decisions, student self-expression, the ability to deal with moral dilemmas*) actively and purposefully formulate human prosocial reasoning and behaviour .

Keywords: liberal education, university, prosocial behaviour, higher education.